

VIHARFELHŐK A PATAKI TEOLÓGIA EGÉN AZ 1930-AS ÉVEKBEN

A Kollégium történetének egyik legszebb korszaka az 1930-as évekre esik. Úgy tűnhet, hogy ideális körülmények között folyt az a munka, amely a hazai lelkészképzést szinte egyedülálló sajátosságokkal gazdagította. Rövid tanulmányunkban néhány olyan szempontra hívjuk fel a figyelmet, amelyek az árnyékos oldalra esnek, megismerésük azonban föltétlenül hozzájárul a kor és a pataki helyzet elfogulatlan megértéséhez.

1. Korán sötétedik

1932-ben 4 teológiai hallgató tollából jelent meg, Szabó Zoltán előszavával.[1] A kötet tartalma nagy vihart váltott ki, különösen az egyházkerületi elnökség reagált hevesen.[2] Nagy István írásait így jellemezte Farkas István püspök és Farkasfalvi Farkas Géza főgondnok: „Szörnyű életfelfogás; lelki durvaság; fiataloknál soha nem hallott és nem látott lelki elernyedés; hitetlenség és gőg; Isten, Haza, valláserkölcsei eszmények megtagadását, az öregek iránti tiszteletlenségnek forradalmi, kevély kikiabálását, egyházi életünk kigúnyolását, ősi tradícióink megcsúfolását, mindennek, ami előttünk szent, botor megvetését, ősi Főiskolánk eddigi életének, szellemének megtagadását olyan gyalázatosan sértő, papságunk és tanítóink ellen olyan brutálisan igaztalanul támadó írásokat még nem nyomtattak a főiskola betűivel sohasem!”[3] Vitéz Kárász József prózája „szennyes írás, orcánkat pirító trágárság, telve a kloakák bűzös utálatával” a kerületi elnökség ítélete szerint.[4]

Vajon mi szította fel valójában az elnökség haragjának tüzét? A kötet gondos áttanulmányozása során arra a megállapításra juthatunk, hogy a harag nagyságrendekkel nagyobb, mint amit az ott közölt írások józan mérlegelése kiválthat. A válasz megértéséhez tovább kell olvasnunk a dörgedelmet: „Félünk, hogy e pár ifjú dédelgetése nekünk sokba fog kerülni. Hiszen elleneink aknamunkát végeznek ellenünk titkon. Egy szép napon majd interpellálni fognak, hogy a nagy állami segítséggel jutalmazott Pataki Főiskola diákjai: ilyenek!... Mi lesz velünk, ha elesünk a – mai efféle lelkiüetű ifjak ellenünk való bűnözése miatt – elesünk az Állam segítségétől.”

A Kollégium az I. világháborút követő években egyre nagyobb figyelemmel fordult a magyar falvak felé. Ez a tény egyszerre jelentett szolidaritást a szociális-, szellemi- és nem

ritkán lelki nyomorban tengődő százezrekkkel, és programszerű tenni akarást a pozitív változás jegyében. Ugyanakkor a mozgalmas ifjúsági életet a hatóságok megkülönböztetett figyelemmel kísérték, mert gyakorta hangzott a vád: „a Kollégium falai közé befészkelte magát a kommunizmus.”[5] A kerület elnöksége nyilvánvalóan tisztában volt a politikai közvéleményben jelentkező gyanúval, sőt a befolyásos országgyűlési képviselő főgondnok még többet is tudhatott. Hiszen hamarosan fény derült a budapesti egyetemi ifjúság baloldali csoportjának tevékenységére. Közöttük volt Rácz István volt pataki diák, Szabó Zoltán egykori cserkésze. Rövidesen nyomoztak Patakon is. Letartóztatták Andreánszky István gimnáziumi tanulót, akit majd el is távolítanak az intézetből. A sajtóban a közigazgató kénytelen volt nyilatkozatot tenni, miszerint a pataki főiskola nem kommunistákat nevel. Ebben az összefüggésben már érthető az elnökség ideges reagálása, ami Szabó Zoltán fegyelmije során is jellemezte az ügyet. *„Mérhetetlen erkölcsi kárt okozott annak a főiskolának, mely mint édes gyermekét nevelte... Tettével a főiskola fennmaradását is kockára tette...”* *„Az ifjúság kezébe olyan könyvet adott, melyért a szovjet – propaganda céljaira – minden pénzt megadna, hiszen azt támadja, ami előttünk szent és amit ők lerombolni törekcsenek”* – ahogy az elmarasztaló ítélet leszögezi.

2. A Teológia létének kérdése.

A kerületi vezetés feszült hangulatát csak növelte a lelkészképzéssel kapcsolatos református egyházpolitikai helyzet. Évente 30 segédlelkészre volt szükség átlagosan, ezzel szemben 80 végzett a négy lelkészképző intézményben. Ráadásul az 1929-35-ben felvett hallgatóknak több mint a fele elégséges érettségivel jutott be a Teológiákra. (Ez a jelenség a korra jellemző volt, amint dr. Dobos Károly vall erről: „Jelentkeztem hát a pesti Református Teológiára. A felvételin csodálkoztak, hogy jeles érettségivel valaki papi pályára készül. Akkoriban, ha sehová nem vettek fel egy fiatalembert, elment papnak.”[6]) A szelekció nem működött, mert az egyik helyen elutasított felvételizőt a másik intézmény felvette, különösen Debrecen jeleskedett ebben. A Konvent, hogy megoldja a lelkész túltermelés régóta feszítő problémáját, 1935-ben részletesen foglalkozott a kérdéssel.[7] Ekkor Budapesten 97, Pápán 60, Debrecenben 189, Patakon 88 hallgató tanult. Patakra 1934-ben 29 főt vettek fel, míg azelőtt átlagosan 15-16 főt, ezért a Tiszáninneri Egyházkerület nem is kerülhette el a rosszalló megjegyzést. A Konvent korlátozta a felvehetőket számát, Patakon 10 főt engedélyezett. A patakiak is léptek, és 1936-ban határozatot hoztak, hogy csak jó és jeles érettségivel vesznek fel hallgatókat.

Látszólag egyszerűen megoldódott a kérdés. Farkas István Marton Jánoshoz írt levele azonban arra utal, hogy felvillant a pataki lelkészképző intézmény bezárásának rémképe. *„Vajúdnak az idők. Ki tudja, mi lesz itt. A konventen már a pataki theologia felett húzogatták a lélekharangot. A halál az nem fog jönni Sárospatak felé többé, azt szentül hiszem, de theol-akadémiánk sorsa nehezeden fog. A túltermelésünk miatt akna munka fog folyni ellenünk. Meg fogják vonni, úgy sejtem, lassan a theol. tanárok államsegélyét.”*[8] Ez a hangulat nyilvánvalóan hosszabb ideje érlelődött a püspökben, noha a konventi értekezlet kapcsán

1935-ben vetette papírra erről szóló sorait. Mint láttuk a *Korán sötétedik* ügynél, az államsegély elvesztésének félelme már akkor felbukkant. Az összefüggés nyilvánvaló: a legkisebb meggondolatlan lépés ürügyet szolgáltat a Patak-ellenes lépésekre.

3. A Dogmatikai Tanszék betöltése.

Ebbe az összefüggésbe helyezendő a dogmatikai tanszék betöltésének ügye is. Vasady Béla Debrecenbe távozott 1934-ben, ezzel a tanszék megürült.[9] A tanári kar Vincze Károly volt pataki diákot, akkor Amerikában szolgáló lelkipásztort hívta meg.[10] A kerület elnöksége azonban nem támogatta az elképzelést. Kifejezett magyarázatot nem sikerült találnom, Farkas István csupán annyit ír Marton Jánosnak fentebb már idézett levelében, hogy *„el tudjátok látni ti iskola, ifjúság, evangélium és tudományszeretetekkel a dogmatikai tanszéket is. Bízunk bennetek. Dicsekszünk veletek. A dogmatikai tanszék 8-10 órájának ellátása édes teher legyen a vállatokon... Valahogy így látjuk mi... Okunk van látni, hogy ilyen szomorúan látjuk a holnapokat. [sic!] Személyi kérdéseket most nem kell belekapcsolni ebbe az ügybe. Mi tőletek várjuk a dogmatikai tanszék ellátását.”* Nyilván az elnökség akarata érvényesült abban, hogy pályázat kiírására került sor 1935-ben. Márkus Jenő tatai hitoktató lelkész, Kovács József noszvaji lelkipásztor, Sebestyén Pál csurgói lelkész, Vincze Károly és Nagy Barna újhelyi segédlelkész jelentkezett a pályázatra. A kar ismét Vincze Károlyt támogatta, de kerület sem változtatott álláspontján. Ezért némi huzavona után, 1937-ben új pályázat került kiírásra. Erre már csak ketten jelentkeztek: Nagy Barna és Czeglédy Sándor, utóbbi azonban hamarosan visszalépett.

Lassan nyilvánvalóvá vált, hogy az egyházkerületi vezetők Nagy Barnát támogatják, akinek édesapja is pataki teológiai tanár volt egykor. A tanári kar is megváltoztatta korábbi álláspontját. Nem elvtelenül. Kiderült ugyanis, hogy Vincze Károly elutasítja a 30-as évekre Magyarországon is elterjedt, Barth Károly svájci tudós teológus által képviselt, a protestantizmus számára megújulást hozó teológiát. Részben már ebben a szellemben fogant Vasady Bélának a *Hit misztériuma* című műve, amit Vincze megbírált, s éppen a Barth-i szellemet kifogásolta. *„Nekem a kis Barnusra nincs semmi szavam... Az én egykori kiscserkészem a riválisom lett. Azt azonban nem tartanám jónak, ha Barth többet jelentene, mint az élet ismerete”* – írta Vincze Károly Marton Jánosnak még 1934-ben. Pontosan megérezte a jövődő történéseinek lényegét. A tanszék betöltésében döntőnek bizonyult, hogy a magyarországi körúton lévő Barth 1936 októberében Patakra is ellátogatott, ahol már korábban tiszteletbeli tanárrá választották. Miután tanítványa volt, *„nagyon meleg hangú és Nagy Barna dr. szaktudását kiemelő nyilatkozatot tett”* – amint a jegyzőkönyvben olvashatjuk. [11] Ez lényegében el is döntötte a kérdést. S Nagy Barnával az újreformátori teológia végleg a pataki Kollégium falai közé költözött.

Megjelent.: *Sárospataki Füzetek*, 2002/2. 77-81 p.

[1] NAGY István – gróf HALLER Gábor – STÉPHÁN László – KÁRÁSZ József: Korán sötétedik. Sárospatak, 1932.

[2] Részletesen ismerteti az eseményeket és a körülményeket KONCZ Sándor: Szabó Zoltán teológiájának kibontakozása. In: *Zempléni Múzsza* II. évf. 2.sz. 5-28.

[3] Medgyesi Pál egykor Patakon nyomtatott igen kritikus írásairól feltehetően nem volt tudomása az elnökségnek.

[4] Sárospatak, Nagykönyvtár kéziratára:

[5] BARCZA József: A Kollégium története 1919 után. In: *A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*. Budapest, 1981. 258.

[6] *Nemzetőr*, 2002. okt. 3.

[7] A MORE Egyetemes Konventjének Budapesten 1935. május hó 1-2. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Budapest, 1935.

[8] Sárospataki Református Kollégium Levéltára [SRKLT.]: Marton János iratai, N. II. 5. no. 12.

[9] Dr. Szabó Lajostól hallottam a diákok által költött bökverset: „Azt hittük, hogy új hajnal hasad itt / De hamar elkergették a lányok Vasadyt.” Tudniillik két hajlott korú vénlánynál lakott albérletben.

[10] SRKLT. Teol. tanári jegyzőkönyvek, K.e.III.28. 1935. IX. 12.

[11] SRKLT. Teol. tanári jegyzőkönyvek, K.e.III.29. 1937. VI. 11.